

Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj nakon Drugog svjetskog rata

Jauk, Zvonimir

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:122387>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-03**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

ZVONIMIR JAUK

**AGRARNA REFORMA I KOLONIZACIJA U HRVATSKOJ
NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA**

Završni rad

Pula, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Filozofski fakultet

ZVONIMIR JAUK

**AGRARNA REFORMA I KOLONIZACIJA U HRVATSKOJ
NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA**

Završni rad

JMBAG: 0303053839, redoviti student

Studijski smjer: preddiplomski studij povijesti

Predmet: Uvod u hrvatsku suvremenu povijest

Znanstveno područje: humanističke znanosti

Znanstveno polje: povijest

Znanstvena grana: hrvatska i svjetska moderna i suvremena povijest

Mentor: izv. prof. dr. sc. Igor Duda

Pula, rujan 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Zvonimir Jauk, kandidat za prvostupnika povijesti ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Puli, 23. rujna 2020.

Student

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, Zvonimir Jauk dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj nakon Drugog svjetskog rata* koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 23. rujna 2020.

Potpis

Sadržaj

Uvod	5
1. Stanje na selu.....	6
2. Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji	9
3. Tijela za provođenje reforme	13
4. Kolonizacija	16
5. Provedba reforme i rezultati.....	19
Zaključak	22
Literatura	23
Sažetak.....	24
Abstract	25

Uvod

Druga polovica dvadesetog stoljeća dovela je do velikih promjena, kako u Europi, tako i na području Jugoslavije. Završetkom Drugog svjetskog rata, na čelo tadašnje Federativne Narodne Republike Jugoslavije došao je karizmatični vođa partizanskog pokreta Josip Broz Tito, čime je Jugoslaviju zahvatio velik broj reformi i promjena s ciljem obnove gospodarstva i poboljšanja životnih uvjeta u državi, sve iz razloga što je komunistima to bila najbolja prilika za prilagodbu zakona svojoj ideologiji, politici koju su zastupali, odnosno komunizmu, a uz to imali su nakon ratne pobjede veliku podršku naroda. Naravno, kako im je u politici bio uzor SSSR, pokušavali su kopirati sovjetski model i uspijevali su isprva to u mjeri većoj nego neke istočnoeuropske države. Tito je prvih poratnih godina postao druga figura komunizma u svijetu, uz kopiranje staljinističkog i lenjinističkog gospodarskog modela.

Među ključnim i nužnim reformi bile su kolonizacija i agrarna reforma, kojoj je temeljna zadaća bilo ukidanje svih većih posjeda, što kapitalističkih, što zakupljenih. Kako je u Jugoslaviji nakon Drugog svjetskog rata, od 1945. do 1950-ih, bilo i dalje većinsko seljačko-poljoprivredno stanovništvo, a to stanovništvo se najviše i borilo u ratu te bilo i najviše zastupljeno u Komunističkoj partiji, reforma je dobila odobrenje i odozdo i odozgo te bila spremna za provedbu.

Reforma poljoprivrede bila je nužna zbog dotadašnjeg stanja u poljoprivredi, što prije rata, što poslije zbog stradanja ljudi, i zbog gospodarstva kako bi se ono što prije oporavilo. S druge strane trebalo je stvoriti zdravu poljoprivrednu proizvodnju, zadovoljiti potrebe ljudi koji su se borili u ratu, dati im zemlju „jer su to zaslužili“. Bila je to i prilika za ubrzavanje obnove i gospodarstva kako bi se država mogla razvijati i industrijalizirati.

Stoga će se ovaj rad baviti početnim godinama agrarne reforme, onime što ona donosi, onime što se događa sa zemljom koju su posjedovali veliki zemljoposjednici kao što su banke, pripadnici njemačke narodnosti, a u Hrvatskoj i Katolička crkva. Između ostalog, opisat će se tko je naselio posjede koje je država konfiscirala i ekspropirala, odakle dolaze kolonisti te kako su dolazili u novo okruženje. Kao temelj ovog rada ključan je rad Marijana Maticke, povjesničara koji se bavio gospodarskom povijesti 20. stoljeća, posebno njegova knjiga *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948.*

1. Stanje na selu

Kako je dvadeseto stoljeće prolazilo, tako je razvoj poljoprivrede i poljoprivredne mehanizacije napredovao. Iako je taj proces doduše bio nešto sporiji u Hrvatskoj, ali još sporiji u ostatku Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca odnosno Kraljevini Jugoslaviji, valjalo bi spomenuti da se jedino Slovenija isticala jer je bila naprednija u svim pogledima. Javljaju se neki novi oblici poljoprivredne djelatnosti, modreni uzgoj, način obrađivanja zemlje, mehanizacija itd. No ono što je zabrinjavajuće jest da je Hrvatska tada imala preko dvije trećine ili 72.6% poljoprivrednog stanovništva koje se vrlo teško i sporo prilagođavalo tehnološkom napretku i držalo se tradicionalnih načina obrađivanja, no ipak neke su novine uvedene.¹

Stoga je poljoprivreda bila primorana na određene reforme, kako bi bila efikasnija i konkurentnija većim tržištima koja su se otvarali samom globalizacijom. Tako je već 6. siječnja 1919. regent Aleksandar donio odluku da će se ukinuti kmetstvo, a kmetovima dodijeliti određena zemljišta. Uglavnom su to dobivale osobe koje su posredno ili neposredno sudjelovale u Prvom svjetskom ratu.² Došlo je do usitnjenja posjeda, iako je i dalje glavnina proizvodnje i akumulacije proizvoda dolazila sa velikih posjeda, dok su mali posjednici nastupanjem ekonomske krize 1930-ih postali sve manje rentabilni, zaduživali se i propadali.³ Daljnjih značajnijih reformi nije bilo. S druge strane, preteča agrarnog zakona koji je uslijedio nakon Drugog svjetskog rata već se očitavala u izjavama i zahtjevima koje je donosila Komunistička partija Jugoslavije od 1919. do 1941., a govorilo se o eksproprijaciji zemlje, dodjeli siromašnim seljacima ili bezemljašima te davanju kredita seljacima za unapređenje proizvodnje.⁴

Tijekom rata je, recimo, pod Nezavisnom Državom Hrvatskom došlo do određenih reformi koje su imale ideološke konotacije. Uglavnom su izvlaščivani Srbi sa svojih posjeda u Hrvatskoj u provođenom „nacionalnom čišćenju“.⁵ Zemlju je NDH

¹ Stipetić Vladimir, *Kretanje i tendencije u razvitku poljoprivredne proizvodnje na području NR Hrvatske*, JAZU, Zagreb, 1959., str. 152.

² Maticka, Marijan, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj 1945-1948.*, Školska knjiga, Zagreb, 1990., str. 14.

³ Isto, str. 16.

⁴ Jelić, Ivan, „O prilikama u Hrvatskoj“, *Komunistička partija Hrvatske 1937-1945.*, Knj 1, Zagreb, 1981., str. 173-189, 335-364.

⁵ Jelić-Butić, Fikreta, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941-1945.*, Liber, Zagreb, 1977., str. 166-168.

konfiscirala te je kasnije dijelila kolonistima, uglavnom iz Hrvatskog zagorja, Prigorja, Podravine te Dalmacije i Hercegovine. Između ostalog, veliki dio zemlje su dobivali i *volksdeutscheri* – pripadnici Njemačkog Reicha i njemačke narodnosti, uglavnom su oni sami sebe tako zvali diljem Istočne Europe. Oni su postali ravnopravni s Hrvatima u tom pogledu, kao i u mnogo čemu drugome. No, s tim procesima kao i s mnogim drugim uglavnom se moralo pričekati ili od njih odustati zbog brzog početka ustanka te ratovanja na samom području Nezavisne Države Hrvatske.

Provedbu nove reforme i kolonizacije te modernizacije poljoprivrede provest će nova politika, nova vlast na čelu s poratnim jugoslavenskim predsjednikom vlade Josipom Brozom Titom. Taj proces, odnosno početne odluke o provođenju kolonizacije i agrarne reforme već su bile donesene nakon prvog zasjedanja Antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Jugoslavije i objavljene u partijskom listu *Borba* 1942., no za detaljnije upute se moralo prvo čekati do 1944. kada se već nazirao kraj ratu te 1945. kako bi se prešlo s riječi na djela.⁶

Valja naznačiti i kakve su bile pripreme za provedbu reforme i s kakvim se sve problemima suočila nova vlast. Jedan od glavnih problema je bio sukob sa Katoličkom crkvom koja je pokušavala na razne načine zadržati svoje posjede, recimo: osnivanjem novih župa, internacionalizacijom slučaja miješanjem Vatikana, bacanje kletvi i slično.⁷

Za uspješnu provedbu reforme valjalo je i skupiti određeni popis katastarskih i gruntovnih podataka kako bi se vidjelo koji sve posjedi ulaze u reformu i s kojom površinom zemljišta se raspolaže. U Hrvatskoj je za sve bila zadužena Popisna komisija u Ministarstvu poljoprivrede i šumarstva Federalne Hrvatske, osnovana 12. lipnja 1945. godine.⁸ Velike posjede je preuzeo privremeni upravitelj dok se ne riješi stanje kako zemlja ne bi zbog neobrađenosti propadala. Događalo se i da su Slavonci koji su živjeli na lošijim poljoprivrednim zemljištima takva napuštali i uzimali ona bolja i kvalitetnija u blizini pa je bilo potrebno riješiti i taj slučaj, odnosno vidjeti je li taj slučaj opravdan. Bilo je tu i problema sa tzv. muhadžirima, odnosno izbjeglicama iz Bosne i Hercegovine, jer je bilo teško utvrditi što sa zemljištem na kojem su živjeli ili na koje su kao izbjeglice došli iz razloga što se nije s pouzdanošću

⁶ Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija*, str. 21-27.

⁷ Petranović, Branko, „Aktivnosti rimokatoličkog klera protiv sređivanja prilika u Jugoslaviji (mart 1945 – septembar 1946)“, *Zbornik radova V.: Historija XX. Veka*, Beograd, 1963., str. 285-295.

⁸ Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija*, str. 30.

moglo utvrditi jesu li bili pripadnici ustaškog režima ili Narodnooslobodilačkog pokreta.⁹

Što se tiče političke pripreme, ona je – kako je već navedeno – unutar KPJ počela i prije samog rata, a tijekom rata su donesene neke načelne odluke i nacrt rješavanja ovog problema. No, nakon rata se osnivaju posebna ministarstva koja su međusobno bila usko povezana te su surađivala u rješavanju problema; primjerice, Ministarstvo kolonizacije te Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva, iako su surađivala i s drugim ministarstvima, primjerice mjerodavnima za prometa i infrastrukturu.

Bez obzira na to, ipak su najveću ulogu i praktički posljednju riječ u svemu imali vodeći ljudi u državi, u ovom slučaju to su Josip Broz Tito te heroj iz Španjolskog građanskog rata, „okupacijskog rata“ te potpredsjednik Predsjedništva AVNOJ-a i predsjednik njegova zakonodavnog odbora Moša Pijade. Potonji je razradio glavni plan, iako je imao u vidu da zapravo veći dio zemlje prije bude seljacima dan na trajno korištenje, a ne u vlasništvo što bi značilo da seljak posjed može neograničeno koristiti, ali ga ne smije prodavati.¹⁰ S druge strane, Edvard Kardelj, potpredsjednik Privremene vlade i ministar za Konstituantu u tom trenutku te načelno drugi čovjek države, zalagao se da zemlja ipak prijeđe u potpuno vlasništvo seljaka smatrajući da je to pravednije, što je u konačnici i prihvaćeno. Valjalo bi istaknuti onu već poznatu frazu koju je izrekao Pijade, a glasi da „zemlju može imati samo onaj koji je obrađuje“. Ovom izjavom je omogućeno stvaranje propagande i mogućnost mobiliziranja seljačkih masa u borbi protiv veleposjednika pa su ih seljaci često shvaćali doslovno i nasilnim metodama postupali prema vlasnicima i imanjima. Tako je recimo 1945. ubijen veleposjednik u Kotaru Zlatar. Iste godine je osnovana i Komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju koja je bila zadužena za propagandu među seljacima.¹¹

⁹ Isto, str. 32-36.

¹⁰ Isto, str. 37-39.

¹¹ Isto, str. 44-45.

2. Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji

Definicija agrarne reforme glasi da je to skup mjera kojima se mijenjaju vlasnički odnosi i pravo vlasništva na zemlju.¹² Zemljišne reforme poduzimaju se kako bi se smanjila koncentracija zemljišta te kontroliralo bogatstvo i dohoci u gospodarski nerazvijenim zemljama. Ovakva vrsta reforme najčešće se poduzima nakon što je zemlju zadesilo veliko razaranje i gubici, što se u većini slučajeva odnosi na posljedice ratovanja. U cilju agrarne reforme svakako je smanjenje klasne napetosti u društvu te stabilizacija seljačkog posjeda, a osnovno načelo agrarne reforme u drugoj Jugoslaviji bilo je pripadanje zemlje obrađivačima te dodjeljivanje zemlje u privatno vlasništvo. Godine 1945. Privremena narodna skupština, između ostalog, imala je za zadatak donošenje zakonske podloge za provođenje agrarne reforme i kolonizacije.¹³ Po završetku rata, sela diljem Jugoslavije bila su razrušena, a dodatnu teškoću za provođenje reforme i kolonizacije predstavljao je otpor koji su pružali vlasnici posjeda koji su nastojali zadržati maksimalnu površinu zemljišta. Od pritiska na agrarne interesente do prikazivanja vlasnika kao samostalnih obrađivača zemlje, sve su se te taktike koristile kako bi se oduprlo provođenju agrarne reforme.

Sama konfiskacija određenih poljoprivrednih površina najavljivana je još tijekom samog rata, točnije 1944., no za provedbu je bilo potrebno odrediti kojim će se zemljoposjednicima ona oduzimati, jer seljaci, pogotovo oni siromašni, a tu se podrazumijevaju uglavnom bezemljaši i oni s nedovoljno zemlje, su željno iščekivali navedene promjene i bili su željni dobiti ono što im je obećano.¹⁴ Da bi se provodila reforma, trebalo je konfiscirati i ekspropirirati određene zemlje te tako stvoriti zemljišni fond dovoljno velik za podjelu zemlje. Provedba je počela 23. kolovoza 1945. kad je Privremena narodna skupština Demokratske Federativne Jugoslavije izglasala Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji krenuvši od načela da zemlja treba pripadati onome tko je obrađuje.¹⁵

Preteča samom Zakonu o agrarnoj reformi i kolonizaciji su zakoni koji su donekle bili omogućili i provedbu same reforme, a cilj im je bio rušenje starog režima i donošenje odredbi novih koje će se poklapati sa trenutnom ideologijom. Tako je u

¹² *Politička Enciklopedija*, ur. Srdić Milutin, Savremena administracija, Beograd, 1975., str. 7.

¹³ Goldstein, Ivo, *Hrvatska 1918-2008.*, Novi Liber, Zagreb, 2008., str. 420.

¹⁴ Trogrlić, Stipan, „Katolička crkva u Istri i agrarna reforma (1946.-1948.) – primjer Pazinskog dekanata“, *Tabula*, 12, 2014., str. 245.

¹⁵ *Politička Enciklopedija*, str. 8.

svibnju 1945. od Privremene narodne skupštine donesen Zakon o oduzimanju ratne dobiti stečene za vrijeme neprijateljske okupacije, u lipnju Zakon o konfiskaciji i izvršenju konfiskacije, u srpnju Zakon o suzbijanju nedopuštene trgovine, nedopuštene špekulacije i privredne sabotaze, a u kolovozu Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji.¹⁶ Potonji je Privremena narodna skupština usvojila 23. kolovoza 1945. godine i njime je određeno da agrarnu reformu i kolonizaciju unutar pojedinih jugoslavenskih republika provode ministarstva poljoprivrede.¹⁷

Dva osnovna načela Zakona bila su da zemlja pripada onima koji je obrađuju te da dodijeljeno zemljište prelazi u privatno vlasništvo osoba koje ga dobivaju. Bio je to prvi zakon koji je zadirao u vlasničke odnose, to jest koji je zahtijevao promjene među tim odnosima. Njime je izvršeno reguliranje (eksproprijacija) svih veleposjedničkih zemljišta koji su površinom bila veća od 45 ha ili 25 do 35 ha obradive površine, uključujući i zemljišta Katoličke crkve, koja su bila velika. Crkvi se oduzimalo zemljište veće od 10 ha.¹⁸ Stoga je Jugoslavija došla i u sukob s Crkvom što je bio tek dio trvenja koja su uslijedila. Tito je dao garancije da će Crkva biti upućena u provedbu eksproprijacije, no do toga nije došlo: Crkva niti je bila upućena niti se država držala obećanja. Također, pod regulaciju su došli i neseljački posjedi, odnosno ona zemljišta koja su davana u zakup, a bila su obrađivana unajmljenom radnom snagom, s iznimkom da su zemlju mogli sačuvati oni kojima zemljoradnja nije bila primarni posao, ali su se svejedno njom bavili.

Pravo prvenstva u dobivanju zemlje imali su zemljoradnici bez vlastite zemlje ili nje vrlo malo, a da su pritom bili su borci u partizanskim odredima i/ili sudjelovali u Narodnooslobodilačkoj borbi. Među navedene su se svakako podrazumijevali i ljudi koji su na strani partizanskih odreda u ratu bivali ozlijeđeni, odnosno postali invalidi te obitelji poginulih boraca. Prednost u davanju zemlje imali su borci i obitelji koji su pretrpjeli bilo kakav oblik fašističkog terora. Kada je riječ o kolonizaciji, Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji odredio je da se na do 500 000 katastarskih jutara, koje su pripadali njemačkim veleposjednicima na istoku Hrvatske, naselile borci Jugoslavenske armije koji bi dobivenu zemlju i obrađivali. Površina zemlje koje bi dobilo naseljeno stanovništvo kretala se od 4,6 do 6,9 ha, s iznimkom heroja Narodno oslobodilačke borbe i njihovih obitelji, koji su mogli dobiti od 8 do 12 jutara

¹⁶ Car, Tomislav. „Agrarna reforma i oduzimanje imovine Srpskoj pravoslavnoj crkvi na području Pakračke eparhije 1945.–1948. godine“, *Časopis za suvremenu povijest*, 43, 2, 2011., str. 521.

¹⁷ Goldstein, str. 420.

¹⁸ Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija*, str. 48

obrađive površine.¹⁹ Također, spomenuti Zakon je poticao na zajedničko obrađivanje zemlje što je seljacima omogućavalo preraspodjelu zadataka, ali uz prethodno sklopljen ugovor između suradnika.

Također, pokušavalo se manipulirati potencijalnim pristašama reforme raznim teorijama o tome kako je podjela zemlje tek privremena kolektivizacija, te kako kolonisti neće dobiti zemlju u vlasništvo nego će biti korišteni kao sezonska radna snaga. Tako su se na udaru eksproprijacije našli i zemljišni posjedi crkava i samostana pa im je u vlasništvu ostavljeno samo po 10 ha zemljišnog posjeda.²⁰ Upravo zbog toga je među najvećim otpornicima agrarnoj reformi i kolonizaciji bila Katolička crkva koja je osnivala velik broj župa samo kako bi očuvala što veću količinu zemljišta. Takvim postupcima je samoj Crkvi oduzeto oko 85% zemljišta, dok je recimo Zagrebačkoj biskupiji oduzeto čak 97%. Uglavnom su se oduzimali svi posjedi veći od 20-25 ha.²¹ Sve navedene okolnosti otežavale su provođenje reforme i kolonizacije jer je neposredno nakon rata velika površina zemlje bila bez vlasnika i obrađivača. Neki od tih zemljišta bili su posjedi njemačkih državljana naseljenih za vrijeme Drugog svjetskog rata takozvanih *volksdeutschera*, najviše u Slavoniji, Baranji, Srijemu, Vojvodini te također i velik broj napuštenih mađarskih posjeda na istoku Hrvatske i u Vojvodini.²² Stoga je jedan od bitnih uvjeta za provođenje agrarne reforme i kolonizacije bilo utvrđivanje zemljišnih odnosa kako bi se što preciznije ustanovila ukupna površina zemlje za provođenje reforme i kolonizacije.

U razdoblju prije donošenja zakona za područje Federalne Hrvatske u proklamiranje Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji aktivno se uključio i tjednik *Srpska riječ* koji je donio veliki članak pod nazivom "Nekoliko riječi o agrarnoj reformi".²³ Kao i većina ostalih članaka, i ovaj je bio namijenjen dodatnoj motivaciji seljačkog stanovništva, pa se navodi:

„Seljak živi od zemlje, zato je prirodna njegova vječita težnja da je ima, jer mu je to uvijek bila garancija za opstanak. Prigrabljivače zemlje od strane kraljeva, vlastele, vjerskih ustanova, pa industrijalaca, bankara i trgovaca, onemogućavala je tu njegovu težnju i pretvarala ga u roba ugrožavajući mu opstanak. Zato seljaštvo stoljećima vodi borbu protiv otimača zemlje.“²⁴

¹⁹ Isto, str. 49.

²⁰ Trogrlić, str. 246.

²¹ Goldstein, str. 420; *Službeni list DFJ*, br. 64, Beograd, 28. VIII. 1945., str. 621.-624.

²² Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija*, str. 30-31.

²³ Isto.

²⁴ Isto.

Na području Hrvatske Zakon o provođenju agrarne reforme stupio je na snagu 24. studenog 1945., a sadržavao je sve odredbe saveznog zakona, utvrdivši također i maksimalnu površinu zemljišnog posjeda. Tako je veleposjednicima određena maksimalna površina od 25 ha obradive zemlje, neseljanima maksimum od 3 ha te seljanima između 20 i 25 ha s izuzetkom planinskih dijelova Hrvatske, gdje je maksimalna brojka bila čak 30 ha.²⁵ Ovaj Zakon pripomogao je srediti agrarne odnose u Hrvatskoj, što se najviše odnosilo na Dalmaciju, Hrvatsko primorje i Istru jer je upravo na tim područjima bilo najviše nerazjašnjenih slučajeva oko vlasništva zemlje. Razlog tomu bilo je poništenje prinudnih dražbi u Istri te kolonati i napoličarstvo u Dalmaciji, koje se odnosilo na sistem obrađivanja poljoprivrednog zemljišta prema kojemu zakupac ne plaća zakupninu u novcu zemljoposjedniku, već dijelom uroda. Ovakav se oblik poljoprivrednog sustava u Dalmaciji ustalio sve do sredine dvadesetog stoljeća, a označavao je prelazni oblik proizvodnje iz feudalizma u kapitalizam. Zbog poprilično zamršene situacije na hrvatskom priobalju, u studenom 1946. godine usvojen je Zakon o ukidanju agrarnih odnosa feudalnog karaktera u Dalmaciji i u Hrvatskom primorju čija je osnovna zadaća bila predati zemlju u slobodno vlasništvo obrađivača bez ikakve štete.²⁶

²⁵ Isto.

²⁶ Isto, str. 27.

3. Tijela za provođenje reforme

Osnovni korisnici zemljišnog fonda agrarne reforme i kolonizacije bili su siromašni seljaci i državni poljoprivredni sektor, dok su savezni organi trebali osiguravati zakonska i praktična rješenja zemaljskih organa i provođenje kolonizacije.

Dana 29. kolovoza 1945. godine osnovan je Agrarni savjet kao glavni savezni organ zadužen za provođenje agrarne reforme i kolonizacije. Savjet je rukovodio i donosio odluke na temelju Zakona o agrarnoj reformi i kolonizaciji te je utvrđivao i raspoređivao broj kolonista iz pojedinih sredina koji su dolazili u Vojvodinu, no u suštini je imao cjelokupni nadzor nad ostvarivanjem agrarne reforme i kolonizacije. I premda je do tada već oformljeno Ministarstvo kolonizacije, njegove funkcije su osnivanjem Agrarnog savjeta najvećim dijelom svedene na administrativne i organizacijske zadatke. U tadašnjim prilikama to nije bila mala nadležnost, ali najbitnije odluke o provođenju agrarne reforme i kolonizacije utvrđivane su u Agrarnom savjetu. Ostali glavni članovi bili su Vaso Čubrilović, ministar poljoprivrede, Sreten Vukosavljević, ministar kolonizacije i Maksim Goranović, predsjednik Državne poljoprivredne komisije.

Agrarni savjet je 8. rujna 1945. godine osnovao Komisiju za naseljavanje boraca, odredio njene zadatke i imenovao članove, a u praksi je ova komisija nazivana i „Glavna“ jer je mogla osnivati mjesne i kotarske komisije te je u skladu s propisima upućivala koloniste u mjesta naseljavanja, raspoređivala zemlju, zgrade, pokućstvo i poljoprivredni inventar te se brinula o njihovoj prehrani. Mjesne, te po potrebi kotarske komisije za naseljavanje boraca u Vojvodini, provodile su neposredno na terenu te poslove. Mjesne komisije sastojale su se od tri predstavnika doseljenih boraca, jednog predstavnika narodne vlasti kojeg je određivao kotarski narodni odbor i jednog predstavnika mjesne uprave poljoprivrednih dobara. No, već početkom sljedeće godine utvrđeno je kako nema potrebe za osnivanjem velikog broja organa za provođenje agrarne reforme i kolonizacije, stoga je provedena reorganizacija.²⁷

U veljači 1946. godine izvršene su promjene u strukturi organizacija zaduženih za provođenje reforme i kolonizacije te su Agrarni savjet i Ministarstvo kolonizacije zajednički stavljeni pod iste ovlasti, pod nazivom Komisija za agrarnu reformu i

²⁷ Isto, str. 55-57.

kolonizaciju, dok se za Komisiju u Vojvodini smatralo kako se pretvara u velik administrativni aparat, te joj u ovoj reformi više nije bilo mjesta.²⁸ Komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju pri vladi FNR Jugoslavije i Komisija za naseljavanje boraca u Vojvodini djelovale su do travnja, odnosno svibnja 1948. godine, od kada su dovršeni poslovi oko agrarne reforme i kolonizacije, prešli u nadležnost Ministarstva poljoprivrede FNR Jugoslavije.

U Hrvatskoj je poslove u vezi s agrarnom reformom i kolonizacijom obavljalo Ravnateljstvo za agrarnu reformu i kolonizaciju, sa sjedištem u Zagrebu, koje je provodilo likvidaciju imovinskih odnosa i pravnih poslova. No, s obzirom da je Zakon o agrarnoj reformi i kolonizaciji određivao da poslovi vezani za reformu i kolonizaciju budu u nadležnosti zemaljskih ministarstava poljoprivrede, u kolovozu 1945. godine odlučeno je da Ravnateljstvo prestane postojati te se uključi u Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva. Tadašnji ministar poljoprivrede i šumarstva Tomo Čiković osnovao je Odjel za agrarnu reformu i kolonizaciju koji se sastojao od pet odsjeka koji su nadzirali zemljišne fondove, ali i pravne aspekte provođenja reforme i kolonizacije. Ti su odbori imali savjetodavnu funkciju, tj. davali su podatke, mišljenja i prijedloge za uspješno provođenje agrarne reforme i kolonizacije. Odbori mjesnih agrarnih interesenata birali su svoje predstavnike u kotarske komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju. Upravu su ovakve mjesne organizacije predstavljale prvostupanjska tijela u provođenju agrarne reforme. Bavili su se svim administrativnim poslovima, od donošenja odluka o utvrđivanju agrarnih objekata, subjekata, do odluka o dodjeljivanju zemljišta, parceliranju zemlje, utvrđivanju naknade itd.

Drugostupanjske organe u provođenju reforme i kolonizacije predstavljale su okružne komisije za agrarnu reformu i kolonizaciju koje je osnivao ministar poljoprivrede i šumarstva. Njihova osnovna funkcija bilo je kontroliranje, usmjeravanje, organizacija i koordinacija rada. Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva Hrvatske biralo je agrarne izvjestitelje, najčešće pravnike, a kod kotarskih komisija, napose onih za koje se pretpostavljalo da će imati razgranato poslovanje, agrarne referente.²⁹ Agrarni su referenti prikupljali zemljišno-knjižne i katastarske podatke o zemljištu, organizirali materijale za rasprave o utvrđivanju agrarnih objekata, te

²⁸ Maticka, Marijan, „Organizacija provođenja agrarne reforme i kolonizacije u Jugoslaviji (1945—1948)“, *Arhivski vjesnik*, 31, 1987., str. 29-37 .

²⁹Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija*, str. 85.

sudjelovali u donošenju određenih odluka. Agrarne komisije najviše su djelovale na području ustanovljavanja fondova stambenih i poljoprivrednih zgrada, pokućstva, poljoprivrednog inventara i stoke, hrane i sjemenja.

4. Kolonizacija

Pobjedom Narodnooslobodilačke borbe i preuzimanjem vlasti, agrarna reforma i kolonizacija savršeno su se uklapale u svjetonazor i politiku Komunističke partije Jugoslavije. Ta dva pothvata bile su prve važnije mjere koje je narodna vlast poduzela kako bi promijenila vlasničke odnose te napokon obrađivačima zemlje istu zemlju i dala, a upravo su osnovni korisnici agrarne reforme i kolonizacije bili siromašni seljaci i državni poljoprivredni sektor. Kada je riječ o provođenju reforme i kolonizacije u Hrvatskoj, treba imati na umu kako su oba pothvata imala drugačije značenje za seljaštvo u različitim dijelovima zemlje. Na primjer, iz ponekih prenapučenih područja, poput Like, Korduna i Dalmacije, prvenstveno je trebalo iseliti i kolonizirati seljaštvo u Slavoniju, Baranju i Vojvodinu, pa tek onda izvršiti agrarnu reformu na tom području. Dok su na primjer u Slavoniji, koja je pretežito ravničarska regija, ostali veliki neobrađeni dijelovi zemljišta bez vlasnika, a bili su pogodni za kolonizatorske interesente. Kolonistički posjedi uglavnom su se oblikovali u površini od 2 do 5 ha, a najveće količine zemlje za oranje dobivali su kolonisti u Slavoniji. Kroz provođenje agrarne reforme i kolonizacije u Hrvatskoj je uspješno završen proces oblikovanja slobodnog seljačkog prostora, a i gotovo su u potpunosti ukinute mogućnosti za postojanje privatnih zemljišnih posjeda. Sve je to doprinijelo jačanju državnog sektora u hrvatskoj poljoprivredi.³⁰ Također, ključan značaj zemljišnih posjeda odnosio se i na stvaranje velikog broja manjih privatnih seljačkih gospodarstava i većih državnih odnosno društvenih poljoprivrednih dobara. Kako je već prethodno spomenuto, Katolička crkva je izgubila velik dio posjeda, a u ponekim mjesnim područjima, čak ga je mogla izgubiti u potpunosti stoga je dolazilo do netrpeljivosti između državnog i crkvenog vrha.

Agrarnom reformom stvorio se fond koji je omogućio kolonizaciju zemlje uglavnom u Slavoniji, Baranji, Srijemu i Vojvodini. Mnogi su slali molbe za kolonizaciju, koje su uglavnom morale čekati odobrenje te je većina bila odobrena bez problema. Ipak bilo je i onih koji su pokušavali doći do prava na zemljište drugim putevima, ne iz razloga što ne bi dobili mogućnost kolonizacije ili što je papirologija problem, više iz razloga što je bilo obitelji znatno siromašnijih od njih i samim time sa većim pravom na zemljište pa su se svojevrijem preseljavali.

³⁰ Isto, str. 147.

Jako brzo nakon donošenja zakona, već početkom rujna 1945., doneseni su planovi za kolonizaciju Vojvodine, odnosno plan naseljavanje određenih federalnih jedinica. Hrvatska je stekla pravo na kolonizaciju čak 9 000 obitelji, Bosna i Hercegovina 12 000, Crna Gora 7000 itd. Plan je podrazumijevao i navodio gdje će se koliko obitelji naseliti, tako su recimo u Srijem trebale doći obitelji iz Hrvatske, Srbije i Bosne i Hercegovine, i to ukupno oko 1 500 obitelji.³¹

Moralo se odlučiti koji stanovnici Hrvatske imaju pravo naseljavanja na konfiscirane i ekspropirane zemlje. Napravljena je selekcija uglavnom po tome koliko su neka područja tehnološki razvijena i po tome koji su dijelovi najviše stradali u ratu te su tako prioritet dobili stanovnici Like, Dalmacije, Korduna, Gorskog kotara, Hrvatskog primorja i Hrvatskog zagorja. Po istom redoslijedu je određeno koliko će koja okružna ili rajonska jedinica dobiti prava za naseljenje: tako je, na primjer, Lika dobila 3 000, Dalmacija 2 500, a ukupna je brojka 9 000 obitelji. Iako je kasnije došlo do određenih korekcija i izmjena u brojkama, može se zaključiti kako su ove brojke apsolutne.³² Ličani su, primjerice, uglavnom bili naseljavani u Bačku u Vojvodini, dok su drugi ravnomjerno naseljavani u ostala područja.

Naravno, ni samo naseljavanje nije teklo bez poteškoća. Kao što je već spomenuto, cijela je Hrvatska pretrpjela teško ratno stradanje, gospodarske i infrastrukturne štete, stoga je i proces prijevoza ljudi bio otežan. U tome svemu pomogla je Uprava Ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu (UNRRA), ali i SSSR od kojega je Jugoslavija dobila određenu količinu kamiona, vagona i vlakova. Radnim akcijama krenulo se u proces obnove tračnica, cesta i prometa, no situacija je i dalje bila daleko od idealne i bez mogućnosti brzog ekonomskog oporavka.³³ Jednostavno, morali su se služiti onim što su imali, prugama koje su bile u optjecaju ili onima koje je bilo lakše popraviti, isto vrijedi i za ceste.

Prvi vlak s kolonistima krenuo je 27. rujna 1945. s 285 obitelji koje su iz Korenice putovale u Bački Brestovac, a za putnike je bilo potrebno osigurati i dovoljno hrane u vagonima, zdravstvene uvjete i sigurnost zbog dužine puta koji ih je čekao.³⁴ Iako su se sretali s brojnim problemima, na stanicama su ih često čekali kruh i brašno, koje su pripremali narodni odbori, a kolonizacija je privukla veliki interes medija i javnosti. U samoj kolonizaciji prednjače na početku Ličani pa onda

³¹ Isto, str. 61.

³² Isto, str. 62-63.

³³ Goldstein, str. 428-431.

³⁴ Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija*, str. 66-67.

Kordunci. Zbog jake zime 1946. moralo se malo zaustaviti kolonizaciju, ali se s proljećem nastavila.³⁵

Troškovi su bili prilično visoki jer je gospodarstvo bilo još potreseno ratom i ratnim štetama, ali je kolonizacija bila nužna te su se rezultati osjetili u poboljšanju životnog standarda preseljenih ljudi, prije svega u izbjegavanju gladi s kojom su bili suočeni. Dolaskom u Vojvodinu i Slavoniju sreli su se s mnogim problemima kao što su nova kultura, klima i način prehrane koji je za mnoge bio problem, pogotovo Dalmatince jer su morali naglo prijeći na izrazito suhu i masnu hranu kako bi bili u mogućnosti izdržati težak rad na polju. Međutim, kolonizacija je više-manje prošla prilično dobro i bez nekih pretjeranih problema i preseljeno je više ljudi nego je planirano. Kolonizacija nije tu stala, nastavila se i dalje, ali su to bila više pojedinačna, individualna preseljenja koja su trajala s manjim intenzitetom i u 1950-ima.

³⁵ Isto, str. 67-76.

5. Provedba reforme i rezultati

Provedba kolonizacije i agrarne reforme je već počela praktički odmah u jesen nakon samog završetka rata, no naišli su tako i na brojne probleme. Trebalo je utvrditi koje će se zemlje ekspropirirati. U obzir je dolazilo oko 10 000 agrarnih objekata kako su utvrdile okružne komisije te je trebalo održati raspravu o provedbi navedene reforme. Većina tih rasprava se događala u veljači i ožujku 1946. godine.³⁶ Provedba eksproprijacije je uglavnom prošla bez problema, oduzimana su zemljišta veleposjednika, banaka, poduzeća, dioničkih društava te crkvenih posjeda. Potonji su jedini stvarali problem u navedenoj reformi, pokušavali su se nagoditi na što bolji način ili odgoditi reformu.³⁷

Naime, Crkva je pokušavala na sve moguće načine zadržati što veće količine zemlje ili barem postići povoljan dogovor. Katolička se crkva zalagala da se o oduzimanju crkvene zemlje, koje je do tad država jednostrano provodila, raspravlja prvo sa Svetom Stolicom kao vrhovnom institucijom nad Crkvom u Hrvatskoj do čega naravno nije došlo. Između ostalog propali su i brojni pokušaji Katoličke crkve da male crkve i kapele kojima zemljišni posjed prelazi propisanih 10 ha preurede i predstave kao samostalne župe kako bi zadržali što veću količinu zemlje. Dok je vlast s druge strane pokušavala crkvenim agrarnim objektima oduzeti što je više moguće pa su oduzimali i više od navedenih 10 ha.³⁸ Crkva je zbog takvih postupanja pokrenula brojne žalbe od kojih je oko polovina bila prihvaćena u cijelosti ili djelomično, a ostale odbijene. Problem je Crkvi također bio što im je oduzimana zemlja odgojnih i obrazovnih zavoda koja im je pripadala stoljećima, a država ju je oduzimala jer im je bilo u interesu imati takve objekte u svom vlasništvu kako bi pokrenula obrazovnu reformu i opismenjivanje.³⁹ Iako je tu bilo i određenih iznimki kao što su Đakovačka biskupija te franjevački glagoljaški samostan u Glavotoku, no one su svakako bile s malom količinom zemljišta pa ova olakšanja nisu baš ni osjetili.⁴⁰

³⁶ Isto, str. 88.

³⁷ Petranović, str. 287-288. Postoje brojne studije o tome kako je provedena eksproprijacija crkvenih zemalja kojom se najviše bavio Miroslav Akmađža.

³⁸ Matica, str. 90-92.

³⁹ Isto, str. 92.

⁴⁰ Petranović, str. 295; Gaćeša, Nikola, *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji, 1945-1948*, Matica srpska, Odeljenje za društvene nauke, Novi Sad, 1984., str. 219.

Zakonom o agrarnoj reformi i kolonizaciji je na području Jugoslavije stvoren zemljišni fond od 1 566 000 hektara zemlje, od čega je 728 000 zadržao državni sektor, a ostalih 798 000 hektara je podijeljeno individualnim poljoprivrednicima.⁴¹ Od ukupnog fonda u Hrvatskoj je stečenih čak 390 510 ha koji su dijeljeni poljoprivrednicima. Dakako, najveći udio je dala Slavonija što zbog konfiskacije zemlje *volksdeutschera* što zbog eksproprijacije zemlje – najviše od veleposjednika i crkve.⁴² Zemlja pripadnika njemačke narodnosti uglavnom je konfiscirana na području Slavonije i Baranje jer je ta nacionalna manjina tu bila najbrojnija, a odluka o provedbi konfiskacije je dovedena još za vrijeme rata od strane AVNOJ-a, konkretnije 21. studenog 1944. kad je pobjeda već bila na vidiku.⁴³

Valja spomenuti kako je Istra imala poseban oblik razvlaštenja, po kojemu su posjedi u zemljišni fond ušli na temelju zakona o razrješenju ostataka tzv. feudalnih odnosa. Dok su s druge strane na Kordunu i u Lici zemljišni fondovi stvoreni tako što su iseljeni kolonisti ostavljali neobrađenu zemlju za sobom, a njihove su zemlje preuzimali suseljni ili članovi obitelji.⁴⁴

Što se tiče kolonizacije, ona je tekla na tri razine. Prvi su oni koji kojima je zemlja oduzeta u vrijeme NDH, tzv. dekolonisti, pa im je vraćena ista ili zemlja u blizini vlastite; drugi su oni koji su živjeli u lošim uvjetima u okrugu pa su im dodijeljene zemlje u zoni kolonizacije; treća su već spomenuti kolonisti iz raznih dijelova Hrvatske.⁴⁵ Prvenstvo u dobivanju imali su sitni posjednici i bezzemljaši sudionici revolucije, invalidi iz posljednjeg i prošlih ratova, konkretno 1912-1918., obitelji palih boraca i žrtava fašističkog terora, kao i oni borci koji su htjeli postati zemljoradnici, sve pod uvjetom da se i dalje bave poljoprivredom.⁴⁶ Opseg zemlje koji su dobivali kolonisti bio je raznolik, ali se uglavnom stvorio najveći fond srednjih posjednika sa zemljištem površine od 5 do 10 ha, a najviše su profitirale – ako se može tako reći – obitelji s više djece.

Iako se stvorio veliki fond zemlje koja je bila na raspolaganju za kolonizaciju, većina zemlje koja je bila ekspropirirana ili konfiscirana pripala je u državni fond.

⁴¹ Juriša, Slavko, „Agrarna politika i problemi kolektivizacije u Jugoslaviji u vrijeme sukoba KPJ s Informbiroom“, *Časopis za suvremenu povijest*, 15, 1, 1983., str. 55.

⁴² Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija*, str. 97.

⁴³ Stipetić, Vladimir, *Agrarna reforma i kolonizacija u FNRJ godine 1945-1948.*, Rad JAZU, knj. 300, Zagreb, 1954., str. 440.

⁴⁴ Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija*, str. 101.

⁴⁵ Isto, str. 113.

⁴⁶ Juriša, str. 55.

Najviše takvog zemljišta koje je pripalo u državni fond bilo je u Hrvatskom primorju, zatim Istri i Dalmaciji.⁴⁷

Kolonizacija u Slavoniji se uglavnom odvijala na području od Drave pa južnije prema Savi, a rezultat je iseljavanje već spomenutih muhadžira koji su se selili prema Bosni i Hercegovini. Prva naseljenja krenula su u Baranju, a potom i prema okruzima Osijek i Slavonski Brod te su već u ožujku 1946. kolonisti stizali do svojih zemljišta.⁴⁸

Kolonisti su se naravno sreli s brojnim problemima, kulturološkim, klimatskim, čak i egzistencijalnim, prije svega pod to podrazumijevamo da je većina došlo na zemljišta gdje su kuće bile razrušene, bez krova, stakla na prozorima, bez stoke, s manjkom hrane jer je sjetva već prošla, a država ih je hranila tek prve dane nakon dolaska pa su morali ići u „nadničarstvo“ itd. Država je naravno doskočila tom problemu i omogućila seljacima podizanje kredita s vrlo povoljnom kamatnom stopom od 2%, ali mnogima to nije bilo dovoljno da si osiguraju dostojan život.⁴⁹ Također je jedan od problema bio i hoće li se kolonisti asimilirati sa starosjediocima te kako će biti prihvaćeni od potonjih koji su im često davali negativne konotacije.

Agrarna reforma je uglavnom postigla ono zbog čega je bila i pokrenuta, dokinuti su veleposjedi, a onemogućeno je stvaranje bogatih seljaka, dok je također otežano siromašenje seljaka s premalo ili bez zemlje. Agrarna reforma je dala poticaj stvaranju zadruga koje će biti intenzivirane već 1948. i sukobom sa Informbiroom, koji u jednoj od optužbi naznačava da je Jugoslavija kulačka država jer ima malog posjednika te su vlasti zadrugama pokušale pokazati ispravnost puta, ali i stvoriti viškove koje bi mogli plasirati dalje na tržište. No vrlo se brzo odustalo od ove reforme te je već 1950-ih došlo do preorijentacije politike i privrednog djelovanja u Jugoslaviji, odnosno trženja vlastitog puta u komunističko blagostanje.

⁴⁷ Maticka, *Agrarna reforma i kolonizacija*, str. 119.

⁴⁸ Isto, str. 129.

⁴⁹ Isto, str. 133.

Zaključak

Hrvatska je do kraja četrdesetih godina prošlog stoljeća prošla čak četiri agrarne reforme, od kojih su reforma i kolonizacija upravo iz vremena druge Jugoslavije bile ključne za postavljanje temelja u razvitku poljoprivrede. Devastiranim i ratom pogođenim dijelovima Jugoslavije te siromašnom stanovništvu agrarna reforma i kolonizacija uvelike su pomogle u razmjeni zemljišta u njihovu korist. Jedna od olakotnih situacija je bila i činjenica kako su na taj način velika zemljišta izgubila velika poduzeća, banke, Katolička crkva te veleposjednici koji su godinama iskorištavali seljake za obrađivanje zemlje. Taj proces nije tekao bez problema, koje je naravno najvećim dijelom stvarala Crkva s kojom će država zbog ideologije komunizma i dalje imati problema pa je ovo samo bila iskra koja će pokrenuti vatru.

U filmu Veljka Bulajića *Vlak bez voznog reda* iz 1959. zorno je prikazana kolonizacija koja je kretala iz sela Dolac u šibenskom zaleđu. Neki nisu bili oduševljeni što su morali napustiti svoje domove i krenuti u nepoznato. Na početku filma jedan čovjek govori kako nema potrebe za napuštanjem škrte zemlje u Zagori, no kada je predsjednik kotarskog komiteta iz svoje torbe izvadio dva klipa kukuruza, jedan veći koji je iz Baranje (gdje su kolonisti trebali stići) i jedan manji, koji je rastao na poljima koja su seljaci do tada obrađivali, situacija se je promijenila.

Činjenica da je vlast zemlju dijelila siromašnima pokazivala je odlučnost komunističkih vlasti da do kraja ostvare i provedu promjene koje su obećali još za vrijeme narodnooslobodilačke borbe, ali i nešto prije najavljivane, no morala je i brzo djelovati dok je još imala podršku naroda. Sigurno je na taj način vlast potvrdila i pojačala povjerenje u svoj rad i sposobnosti države, a s druge strane otvorila je mogućnosti za daljnje reforme, koje će narednih godina biti iznimno radikalne i grube jer će uslijediti nešto što će promijeniti politiku države – sukob s Kominformom, a reforme će donijeti brojne antipatije prema politici, no i gospodarski napredak koji će se ocrtati tek desetljeće poslije.

Stoga su agrarna reforma i kolonizacija predstavljale vrlo važne društvene promjene. Promijenile su ne samo državu gospodarski nego i kulturno i demografski jer je došlo do brojnih unutarnjih migracija u potrazi za boljim uvjetima života koji su bili nužni i neophodni.

Literatura

1. Car, Tomislav, „Agrarna reforma i oduzimanje imovine Srpskoj pravoslavnoj crkvi na području Pakračke eparhije 1945.–1948. godine“, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 43, br. 2, 2011., str. 521-550.
2. Gaćeša, Nikola, *Agrarna reforma i kolonizacija u Jugoslaviji, 1945-1948*, Matica srpska, Odeljenje za društvene nauke, Novi Sad, 1984.
3. Goldstein, Ivo, *Hrvatska 1918-2008.*, Novi Liber, Zagreb, 2008.
4. Jelić-Butić, Fikreta, *Ustaše i Nezavisna Država Hrvatska 1941-1945.*, Liber, Zagreb, 1977.
5. Juriša, Slavko, „Agrarna politika i problemi kolektivizacije u Jugoslaviji u vrijeme sukoba KPJ s Informbiroom“, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 15, br. 1, 1983., str. 55-73.
6. Maticka, Marijan, *Agrarna reforma i kolonizacija u Hrvatskoj od 1945. do 1948.*, Školska knjiga, Zagreb, 1990.
7. Maticka, Marijan, „Kolonizacija u Hrvatskoj 1945–1948. godine“, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 19, br. 1, 1987., str. 27-53.
8. Maticka, M., Organizacija provođenja agrarnere forme i kolonizacije u Jugoslaviji (1945—1948) . Arhivski vjesnik, 31/1987, 1990.
9. Jelić, Ivan, „O prilikama u Hrvatskoj“, *Komunistička partija Hrvatske 1937-1945.*, Knj 1, Zagreb, 1981., str. 173-189, 335-364.
10. Petranović, Branko, „Aktivnosti rimokatoličkog klera protiv sređivanja prilika u Jugoslaviji (mart 1945 – septembar 1946)“, *Zbornik radova V.: Historija XX. Veka*, Beograd, 1963., str. 285-295.
11. Srdić, Milutin, ur., *Politička Enciklopedija*, Savremena administracija, Beograd, 1975.
12. Stipetić, Vladimir, *Agrarna reforma i kolonizacija u FNRJ godine 1945-1948.*, Rad JAZU, knj. 300, Zagreb, 1954.
13. Stipetić, Vladimir, *Kretanje i tendencije u razvitku poljoprivredne proizvodnje na području NR Hrvatske*, JAZU, Zagreb, 1959.
14. Trogrlić, Stipan, „Katolička crkva u Istri i agrarna reforma (1946.-1948.) – primjer Pazinskog dekanata“, *Tabula*, 12, 2014., str. 283-301.

Sažetak

Agrarna reforma i kolonizacija dva su nerazdvojiva puta kojima je nakon Drugog svjetskog rata KPJ krenula u osnaživanje gospodarstva. Naravno, prvo je trebalo sakupiti zemljišni fond kako bi kolonisti uopće mogli dobiti zemlju na koju će se naseliti. Tako je donesen niz zakona koji su omogućavali konfiskaciju, odnosno eksproprijaciju zemlje. Konfiscirane su zemlje uglavnom *volksdeutschera* koji su živjeli u Slavoniji i Baranji, a ekspropirane su zemlje banaka, velikih zemljoposjednika te crkve. Prvi koji su dobili zemlju i krenuli u kolonizaciju bili su takozvani dekolonisti koji su svoju zemlju izgubili u ratu. Nakon njih, drugi su bili siromašni seljaci koji su živjeli u okrugu te su dobili zemlju u zoni kolonizacije. Posljednji su bili kolonisti iz drugih krajeva Hrvatske. Prvo je naseljena Baranja, a potom se krenulo u naseljavanje u kotare Osijek i Slavonski Brod. Agrarna je reforma postigla ono što se od nje i očekivalo, a to su ukidanje veleposjeda, jačanje malog seljaka i onemogućavanje stvaranje bogatog seljaka.

Ključne riječi: Hrvatska, Jugoslavija, socijalizam, agrarna reforma, kolonizacija

Abstract

Agrarian reform and colonisation in Croatia after the Second World War

Agrarian reform and colonization were two inseparable paths by which, after the Second World War, the CPY set out to strengthen the economy. Of course, the land fund had to be collected first so that the colonists could get the land they would settle on at all. Thus, a number of laws were passed that enabled the confiscation or expropriation of land. The lands of mostly *volksdeutsche*s living in Slavonia and Baranja were confiscated, and the lands of banks, large landowners and the church were expropriated. The first to gain land and embark on colonisation were the so-called decolonists who lost their land in the war. After them, others were poor peasants living in the district who were given land in the colonisation zone. The last were colonists from other parts of Croatia. First, Baranja was inhabited, and then they started settling in the districts of Osijek and Slavonski Brod. Agrarian reform achieved what was expected of it, and that was the abolition of large estates, the strengthening of the small peasant, and the impossibility of creating a rich peasant.

Keywords: Croatia, Yugoslavia, socialism, agrarian reform, colonisation